DE RATIONE

NOVI TESTA

E

MORIBVS ANTIQVIS ILLVS

MINVS CAVTE INS

PROLVSIO

DECLAMATIONI

IN

ILLVSTRI SCHOLA EL

GRIMANA

D. XIIII. SEPTEMBR. HO

HABENDIS

PRAEMISSA

A

IOANNE TOBIA K

ILLVSTRIS MOLDANI R

LIPSIAE

EXCVDEBAT FRID. GOTT

MDCCLXXVII

TIONE

TAMENTI

IS ILLVSTRANDI

INSTITVTA

VSIO

ONIBVS IIII

N

LA ELECTORALI

ANA

EMBR. HORA III

NDIS

MISSA

IA KREBSIO

DANI RECTORE

SIAE

GOTTH. IACOBÆER

LXXVII

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

In iis adjumentis, quibus instructus, ornatusque esse debet, qui partes Interpretis librorum sacrorum, quorum corpus Novi Testamenti nomine insignire solemus, suscipere, susceptasque rite agere velit, posuerim et hoc, quod nobis suppeditat rituum, morumque antiquorum cognitio, atque ea non e turbidis Compendiorum rivulis hausta, sed ex ipsis monimentorum veterum fontibus limpidissimis ducta. Nam, qui hos libros sacros non oscitanter, sed cum aliqua animi adversione legerit: saepe animadverterit necesse est, saepe eos vel singulis verbis, vel integris loquendi formulis alludere ad unum aliquem ritum, moremque Antiquorum, in cujus ignoratione si verseris, ne hariolando quidem assequare, quid divinus scriptor sibi voluerit, quidve instituerit docere. Itaque viri docti, qui ab eo inde tempore, quo, ignorantiae, barbarieique tenebris discussis, bonis literis sua lux, sua veluti vita reddita est, ingenium, studiumque suum ad Novum Testamentum non sine variae doctrinae copia illustrandum contulerunt, uti est, ita consultum putarunt, multis locis paullo obscurioribus e Veterum ritibus, moribusque, a nostris abhorrentibus, atque adeo a plerorumque intelligentia remotis, ex Antiquitate feliciter eruendis, lucem affundere. Et sane, hac etiam Novi Testamenti illustrandi ratione CASAVBONI, GROTII, eorumque similes multum laudis reportarunt: quorum vestigia si ii tantum, quorum in hoc etiam literarum genere notio est, fuissent secuti: esset sane, quod et hoc nomine cum Novi Testamenti interpretatione hinc inde praeclare actum putaremus. Cum autem multi, qui neque ingenio sunt, neque doctrina cum magnis illis Viris comparandi, vel spe ejusdem laudis ex

 ea

ea re reportandae allecti, vel cupiditate doctrinae suae paullo reconditioris venditandae commoti, eandem rem suscipere ausi sint: fieri non potuit, quin hoc illustrandi studium saepe iis male cederet, Lectoresque non satis cautos, et in judicando minus curiosos induceret in errores. Omnino haec Novi Testamenti e moribus antiquis illustrandi ratio uti multas, atque eas perquam blandas illecebras, et veluti lenocinia, vel subtilitatis ingenii, vel lectionis diffusae ostentandae, habet: ita magnam diligentiam, et cautionem requirit. Quod et res ipsa docet, et exempla multorum Virorum, quibus quidem verae eruditionis laus non deneganda, haec autem diligentia et accuratio non semper concedenda est, luculentissime confirmant. De qua quidem re, ad legendum, uti speramus, neque injucunda, neque ad cognoscendum plane inutili, sollemnitate hujus temporis, quo memoria illustris Moldani nostri, ante hos CCXXVII. annos divinis auspiciis aperti et constituti grata, piaque mente renovanda et celebranda est, brevibus exponere juvat, atque exemplis quibusdam docere, Viros etiam doctissimos in ratione Novi Testamenti ex antiquis moribus illustrandi, minus caute instituta, saepe humanitus fuisse lapsos. In qua re versabimur ita, ut horum Virorum errores non exagitemus, et explodamus (hoc enim pusilli et maligni animi esset:) sed eos aliis eorum multis, atque egregiis in Rempublicam literariam meritis liberaliter condonemus, sacrarumque literarum studiosos hac occasione doceamus, quam considerate, quam caute in hac re sit versandum.

Matth. VI, 9 sqq. Optimus Servator in praestantissima illa precandi formula, optimaque omnium precum disciplina, inter alia nos precari jubet: τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. In quo loco Viri docti ob vocem ἐπιούσιος, quam ABR. SCVLTETVS, nescio quam vere, *Theologorum et Grammaticorum*

eorum carnificinam vocat, mire desudarunt, et in hanc rem tam copiose disputarunt, ut, multa non dicta esse, praestaret. Sed dixerunt tamen, non ut aliquid dicerent, sed ne tacuisse viderentur. IO. CLERICVS, Vir magnae sane, atque variae doctrinae, qui, ubi errat, cum ingenio praeclaro errat, is, igitur, CLERICVS hunc locum optime ex more veterum Romanorum posse illustrari sibi persuadet, cum in Arte Critica T. I. P. I. c. 1. tum in Notis ad Hammondum h. l. de hac re ita: *In celebri illa Dominicae Orationis petitione:* panem nostrum quotidianum da nobis hodie, *alludit Christus ad morem eorum, qui pauperes alunt, praebitis quotidie in unum diem alimentis,* allegato in eam rem loco VOPISCI in AVRELIANO c. 35. T. II. Scriptt. Histor. Aug. p. 502. Edit Hackianae. CLERICVM praeter alios HENR. MAIVS in Observatt. Sacr. P. III. p. 6. bona fide sequitur. Et videtur sane iste mos huic MATTHAEI loco insignem lucem affundere. Nam negandum non est, hunc morem imperatorum Romanorum temporibus obtinuisse. De quo, ut disciplinae nostrae Alumnis, omninoque harum literarum studiosis aliquid operae navemus, paucis exponamus. Scilicet Imperatoribus Romanis, e veterum monimentis edocti scimus, moris fuisse hoc, ut vel ad auram popularem captandam, vel ad occurrendum turbis intestinis, saepe ex inopia victus concitatis, populo cum alia vitae tuendae adjumenta munifice suppeditanda, tum panes quotidie erogandos curarent. Cujus quidem liberalitatis, panes erogandi, origo haud dubie ad AVRELIANVM est referenda. Viri enim docti, qui hujus munificentiae auctorem edunt TRAIANVM, humanitus errant, decepti quippe loco quodam IVVENALIS, minus recte intellecto, quos errantes SALMASIVS, ὁ πάνυ, loco mox citando in viam reduxit. Neque ullum apud Veteres vestigium panis, quotidie ab ullo Imperatorum distributi, ante AVRELIANI tempora deprehendimus, atque

adeo hic hujus munificentiae auctor et princeps est habendus. In quam rem illustris VOPISCI in AVRELIANO locus est, paullo ante citatus, CLERICO etiam laudatus: *Memoria tenet publica, et fides historica frequentavit: Aurelianum eo tempore, quo proficiscebatur ad bellum Orientale, bilibres coronas populo promisisse, si victor rediret: et quum populus aureas speraret, neque Aurelianus aut posset, aut vellet: coronas eum fecisse de panibus, qui nunc siliginei vocantur, et singulis quibusque donasse, ita, ut SILIGINEVM SVVM QVOTIDIE toto aevo suo et unusquisque reciperet, et posteris suis dimitteret.* Hi panes quotidiani graece ἄρτοι ἡμερήσιοι, et, quoniam unusquisque e populo ad finem vitae usque accipiebat, διαιωνίζοντες, nec non *gradiles* dicebantur, quia, ut SALMASIVS, ὁ θαυμάσιος, conjectura perquam commendabili ductus putat, de *gradibus*, in foro constitutis et erectis, hi panes erogabantur. Consule ad h. l. SALMASII Commentarium, quem in Scriptores Histor. Aug. scriptum vere dixeris omnium graecarum, latinarumque literarum Prytaneum. Et hunc morem, panes quotidie gratuito erogandi, ab AVRELIANO introductum, ejus successores retinuisse, vel e Lege IV. Cod. Theodos. *de annona civica, et pane gradili* Tom. V. p. m. 241 sqq. intelligitur, ad quam Legem IAC. GOTHOFREDVS, Phoenix ille doctorum Iuris Consultorum, πάντα περὶ πάντων de hac re dedit. Maneat igitur hujus moris, *panis quotidiani* gratuito erogati, auctor AVRELIANVS. In quo quidem a priorum Imperatorum Romanorum more paullulum recessit. Nam populus sustentabatur ille quidem eorum munificentia, non autem panibus, *quotidie* gratuito erogatis, sed frumento tantum distributo: unde frequentes sunt in Auctoribus illorum temporum *tesserae frumentariae*. Scilicet ab Augusti inde temporibus populus annonam gratuitam accipiebat: et initio quidem *menstruam* tantum, et in frumento. Auctor ejus rei est

DIO-

DIONYSIVS HALICARNASSEVS Lib. IV. p. 228. Edit. Sylb. ubi tradit, quosdam servos eo etiam nomine manumitti, ἵνα τὸν δημοσίως διδόμενον σῖτον λαμβάνοντες ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ, καὶ εἴ τις ἄλλη παρὰ τῶν ἡγεμένων γίγνοιτο τοῖς ἀπόροις τῶν πολιτῶν Φιλανθρωπία, Φέρωσι τοῖς δέδωκόσι τὴν ἐλευθερίαν· *Vt acceptum frumentum MENSTRVVM, et si qua alia liberalitas egenis civibus a Principibus exhibetur, dent his, a quibus sunt manumissi.* Augustus quidem hanc *menstruam* annonam abrogare voluit, sed desiderio populi commotus consilium mutavit. SVETONIVS in Augusto c. 40. *Ne plebs frumentationum caussa frequentius a negotiis vocaretur: TER in annum, quaternum mensium tesseras dare instituit: sed desideranti veterem consuetudinem concessit rursus, ut sui cujusque mensis acciperet.* Quid igitur? cum auctore VOPISCO ostenderimus, morem sub Imperatoribus obtinuisse hunc, ut populo panis *quotidie* gratuito erogaretur, potestne ex hoc more, ex hac extraordinaria Imperatorum liberalitate haec Domini nostri petitio, *panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, illustrari? Immo vero, nihil minus. Qui vero sic? Quia temporibus Optimi Servatoris nostri de hoc more Romae ne auditum quidem aliquid fuerat, et nemo de eo vel somniando cogitaverat. Et tamen Christum illa petitione ad hunc morem allusisse credamus? Quidvis potius mihi persuaderi patiar, quam hoc credam. Sed dudum est, cum CLERICVS hujus erroris sui humani plus poenarum, quam pro humanitatis ratione, dedit P. BVRMANNO, capitali ejus, et ἀσπόνδῳ adversario, in Praefat. ad PETRONIVM. Neque sane, ut ingenue fatear, opus erat, de ullo Veterum more hic cogitare, cum verba τὸν ἄρτον τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον sine eius ope commode explicari possint, neque vocis, ἅπαξ λεγομένης, ἐπιούσιος, tanta difficultas aut obscuritas sit, quin rei praesenti conuenienter interpreta-

tionis

tionis luce illustrari possit. De qua re nobis alio et loco, et tempore forte commodior disputandi occasio erit.

Si quis primum ad locum Matthaei C. VIII, v. 11. sqq. πολλοὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ ὀυρανῶν. Οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον κ. τ. λ. legendum, usus loquendi S. S. non plane ignarus, praeceptarumque opinionum veluti vinculis non impeditus, accesserit, facile intelliget; horum translatorum verborum sensum esse hunc: *Gentilium multos, doctrinam Evangelii prompto, fideliquę animo amplexos, summae illius in altera illa vita felicitatis participes esse futuros: Iudaeos contra, quibus inprimis haec felicitas destinata esset, ob impiam suam in rejicienda doctrina Evangelica contumaciam, in miseriam, atque eam extremam detrusum iri.* Nam nemo, nisi plane hospes et peregrinus in N. T. libris legendis, ignorat, *una cum Abrahamo, Isaaco et Iacobo in convivio accumbere mensae*, nihil aliud esse, quam *eadem beatitudine in aeterna illa vita frui*, *qua illi Patriarchae fruantur.* Sive enim per βασιλείαν τῶν ὀυρανῶν *regnum gratiae*, sive *regnum gloriae* intelligas: sensus eodem redit, cum *regnum gloriae* sit consequens *regni gratiae:* quamquam praestat interpretari de *regno gloriae*, cum sermo sit de re adhuc futura. Haec cum in dubitationem neque adduci, neque disputando contra vanitatis convinci possint: quis neget, e lege oppositionis per τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον nihil aliud neque posse, neque debere intelligi, quam *miseriam*, *perniciem*, *ATQVE EAM extremam s. summam.* Nam haec vis est in repetito Articulo ΤΟ σκότος, ΤΟ ἐξώτερον, ad quam Viri docti non semper videntur attendisse. Neque habebat sane FRANKIVS, a b. WOLFIO ad h. l. citatus, quare reprehensa magni LVTHERI nostri interpretatione germanica, *Die Kinder des Reichs werden ausgestossen in die Finsterniss hinaus*, ita potius reddi

reddi debuisse censeret, ut τὸ ἐξώτερον verteretur, *welches das äusserste ist.* Sed poterat bonus Vir hac nota sua Censoria supersedere, qui ignoravit, quid repetitio Articuli valeat, quamque gravitatem orationi addat. Iuvat in tironum, et quibus opus est, gratiam ex innumeris vel duo exempla addere. Verba Matth. V, 19. Ὃς ἐὰν λύσῃ μίαν ΤΩΝ ἐντολῶν τούτων ΤΩΝ ἐλαχίστων reddenda sunt: *Si quis violaverit unum horum praeceptorum, et EORVM QVIDEM minimorum, Wenn jemand eines dieser Gebote, und zwar auch nur der allerkleinsten übertritt.* Ioh. III, 16. Οὕτω ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε ΤΟΝ υἱὸν αὐτοῦ, ΤΟΝ μονογενῆ ἔδωκεν, quod reddendum, *ut filium suum, et EVM QVIDEM VNIGENITVM daret,* in quibus sane δεινότης, et magna Orationis gravitas est. Nam profecto immensi, et vix ulla mente comprehendendi amoris documentum est, pro aliis tradere in mortem filium suum: multo majus autem documentum est, quod unumquemque in admirationem, quin stuporem adeo rapiat, si audierimus, aliquem filium suum, atque eum *unigenitum* pro aliis in mortem tradidisse. Vnde, quae magnitudo amoris Patris coelestis erga homines sit, intelligi potest. Sed haec ὡς ἐν παρόδῳ. Redeamus igitur in viam. Scilicet uti Φῶς in sacris literis omne *felicitatis* genus indicat: ita σκότος denotat omnigenam miseriam, ita ut per τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, uti alibi, ita et in hoc Matthaei loco nihil aliud intelligendum sit, quam *status infelicissimus in inferno,* longissime remotus et diversus a *coelesti illo gaudio,* s. *summa in aeterna vita felicitate,* per convivii imaginem h. l. adumbrata. Et haec quidem est simplicissima, atque ea ex usu loquendi S. S., certissimo interpretandi adjumento, et nunquam fallaci, ducta hujus loci interpretatio, in qua plerique fere omnes acquiescere se posse existimarunt. Sed fuerunt quidam docti, qui ad hunc locum illustrandum aliquid eruditionis interioris offerre, et e variae doctrinae appa-

 ratu

ratu notitiam suam morum antiquorum ostentare vellent. Nam CLERICVS v. c. in Arte Critica T. I. P. I. c. 1. ubi de moribus, seu consuetudinibus Veterum exponit, quarum ignorantia faciat, ut multa loca minus recte intelligamus, ita: *Theologi multum desudarunt ad inveniendam rationem, ob quam Christus Matth. VIII, 12. poenas malorum* σκότος ἐξώτερον, tenebras externas, *vocat. Opiniones non referam, ne brevitate instituta excedam, sed uno verbo indicabo, quid sit. Nempe, sermo est de coena, quae cum noctu sumeretur, ut nunc: nemo poterat coena excludi, quin esset* in tenebris. Et hoc quidem more antiquo investigato, et, ut putant, feliciter invento, non CLERICVS solum mirifice sibi placet, adeo ut eum in Adnotatt. ad HAMMONDVM iterum jactitet; sed alios etiam in sententiam pertraxit suam. Idem CLERICVS, cum cognovisset, P. BVRMANNVM in Praefat. ad PETRONIVM de hoc more valde dubitare, et requirere, ut ejus rei luculenta veterum testimonia afferantur, hunc morem contra Burmannianam dubitationem instituit confirmare in *Bibliotheca Selecta* T. XIX. p. 422. sq. Sed, si quid video, et hic non multum praestitit, satisque habuit, pro sententia sua allegare FVLV. VRSINVM in Append. ad CIACCONIVM de triclinio, et LIPSIVM ad TACITI Annales, Excurs. ad Lib. XIV. c. 2. quorum uterque, a nobis in hanc rem consultus, nihil aliud docuit, quam quod nos ipsi liberaliter concedemus. WOLFIVS, ὁ νῦν ἐν ἁγίοις, in *Cur. Philol. Critic.* ad h. l. scribit, hanc CLERICI sententiam pluribus ornasse ADAMI in *Observatt. Theologico-Philologicis* p. 128. sqq. et AMELIVM in *Dilucidatt. obscurissimorum et difficillimorum S. S. locorum* P. II. p. 66. Cum hi libri mihi ad manus essent, cupide utrumque consului, spei plenus, me hunc *morem antiquum* jactatum luculentis Veterum testimoniis confirmatum esse inventurum. Sed, ut de proverbio dicitur, *carbones pro thesauro.* Nam bona fide confirmare

firmare

firmare possum, me spe mea esse elusum. Et ADAMI quidem multa veterum cum Graecorum, tum Latinorum loca, acerbissimas per Lexica exactiones exercendo, et Indicum opem sollicite efflagitando, undique corrasa congessit, quae ad hunc morem probandum nihil faciunt. Neque aliud de AMELIO dicendum, qui nihil fere, quam verba CLERICI, bona fide repetita, attulit. Et sic saepe Lectores aliorum libris, tanquam fidis sponsoribus, citatis circumveniri solent, quibus illi libri ad manus non sunt, ut eorum consulendorum copiam habeant. Quicquid hujus rei sit: CLERICVS cum omnibus sui sequacibus antiquo isto more suo jactato nihil effecit. Scilicet his Viris doctis non id probandum erat, Veteres saepe convivia circa vesperam instituisse, et interdum in multam noctem duxisse (hoc enim etiamnum apud nos, aliosque populos saepe fit, adeo ut non mos, Veterum proprius, habendus sit:) sed hoc probandum, luculentissimisque Veterum testimoniis confirmandum erat: I.) *Convivia apud Veteres noctu tantum agitata, aut saltem in multam noctem fuisse protracta, ita, ut facibus et lampadibus semper opus esset.* II.) *Indignos convivas convivio fuisse exclusos et ejectos.* III.) *Ejectis necessario in extremis versandum fuisse, ita, ut ejulatu et stridore dentium angerentur.* Sed de his omnibus neque CLERICVS, neque ejus sententiae fautores et ὁμόψηφοι ne cogitarunt quidem, nedum aliquid attulerint, quod fidem facere videatur. Et *primum* quod attinet: in universum contendi nequit, Veteres *noctu tantum* convivia agitasse. Et Iudaeos quidem, ad quos haud dubie inprimis Servator Optimus respexisset, si de hoc more cogitasset, convivia aeque circa meridiem, ac circa vesperam celebrare solitos fuisse, vel e Luc. XIV, I. intelligi potest, ubi Christus a Pharisaeorum principe quodam *prandio*, atque adeo circa *meridiem* exceptus dicitur. Nam hoc convivium si circa *vesperam* institutum fuisset: nihil sane causae Pharisaeis erat,

 quod

quod de Sabbato violato male sentirent. Cf. in hanc rem IO. GOTTLOB. CARPZOVIVM, τὸν μακαρίτην, in *Apparatu Histor. Critico* ad GOODWINI MOSEN et AARONEM p. 379. sq. Neque apud Romanos (ad Graecos enim hic Servatorem nostrum respexisse, ne credibile quidem est) haec consuetudo obtinuit, ut convivia semper noctu agitarent. Nam, uti nos hodie, ita illi saepe convivia *de die* inibant. Convivia autem *de die* agitari dicebantur, quae de *meridie* fiebant, hora quinta aut sexta, h. e. e nostra horas numerandi ratione hora *undecima*, aut *duodecima* meridiana, in qua loquendi formula *dies* κατ' ἐξοχὴν dicitur pro *meridie*, ut in illo dicto Ciceroniano in homines gulae et ventri deditos, *de die in diem vivere*. Interdum haec convivia, a meridie inita, uti et hodie, ita et apud Veteres usque in multam noctem protrahebantur, quae convivia *tempestiva* dicta sunt. Nam convivia *intempestiva*, uti vulgo in Editt. Minellianis, et hujus furfuris aliis legitur, apud Veteres fuerunt nulla, ut dudum SALMASIVS, monstrum illud eruditionis, docuit ad Scriptt. Histor. Aug. T. II. p. 631. sqq. Sed quorsum haec? inquis. Quorsum? nempe ut intelligas, in universum non esse verum, convivia apud Veteres *noctu tantum* fuisse agitata, quod necessario statuas, si contendere velis, ad istum conviviorum morem Christum respexisse. Neque vero ego is sum, qui neget, a Veteribus *noctu* etiam convivia fuisse celebrata. Sed idem ille contendo, falsum esse, quod CLERICVS ponit, *noctu* tantum fuisse agitata. Quod ad coenam, circa vesperam institui solitam attinet: homines negotiosi, et in re vel sua, vel publica occupati, duabus vel tribus adeo ante solis occasum horis eam inire solebant, ita, ut, nisi ab hominibus paullo lautioribus, aut luxuriosis agitaretur, facile ipso sole occidente, atque adeo prius, quam facibus, et lampadibus esset opus, posset finiri. Scilicet coenae apud Romanos tributa erat hora aestate *nona*, hieme *decima*,

quod

quod inter innumera alia Veterum loca docet hic MARTIALIS Lib. IV. Epigr. 8.

Sexta (hora) *quies lassis, septima finis erit.*
Sufficit in nonam nitidis octava palaestris,
Imperat exstructos frangere nona toros.

Cf. de coenae apud Romanos tempore pluribus disputantem SALMASIUM ad Script. Histor. Augustae T. II p. 631. sq. et ad SOLINUM p. 456. nec non FULV. URSINUM in Appendice ad CIACCONIUM de Triclinio p. 779. sqq. et LIPSIUM loco supra citato. Quemadmodum igitur non nego, convivia apud Romanos interdum noctu etiam fuisse agitata: ita longe absum, ut mihi persuadeam, exinde *morem* aliquem extundi posse, ad quem Servator Optimus respexerit, cum, uti hodie etiam apud nos, ita apud eos saepe etiam circa meridiem convivia fuerint acta. Et hoc primum est, quod nos retinet, quo minus CLERICO, ejusque sequacibus subscribere suffragarique possimus. Quod si hoc fundamentum sententiae CLERICI concussum, subrutumque fuerit: alterum illud, quod ei superstructum est, nempe ἐκβληθήσονται εἰς τὸ σκότος, τὸ ἐξώτερον, corruat necesse est. Et sane, quis unquam legit, unum aliquem convivam, nisi forte fuerit *musca* h. e. parasitus impudens, qui non vocatus convivio supervenerat, aut clamosus, rixosus, injuriosus, pugnis expeditus, et ferociter insolens, e triclinio fuisse ejectum, ita, ut necessario in tenebris trepidaret, et fletu, stridoreque dentium angeretur? Neque consequens est, ut, qui Triclinio exclusus, vel ex eo ejectus est, in tenebris versetur, et fletu, dentiumque stridore concutiatur. Nam quis neget, uti apud nos hodie, ita olim apud Veteres convivia circa vesperam verno et aestivo etiam tempore instituta fuisse, e quibus si quis esset ejectus, num tum etiam in tenebris versatus fletu, dentium-

 que

que ſtridore concuſſus eſt? Quidvis potius, quam hoc, perſuaderi mihi patiar. Vereor igitur, ut AMELIVS l. c. p. 69. dixerit aliquid his verbis: Ejicientur in tenebras exteriores, *extra coenaculum, ubi noctem funalia vincunt, in intimas infernarum ſedium tenebras. Perſiſtit Dominus in eadem metaphora. Cum enim convivia noctu potiſſimum celebrarentur, addit: ibi erit fletus et ſtridor dentium, cum ejecti extra coenaculum verſabantur in tenebris, et in noctis frigore.* Mihi quidem Chriſtus, nulla ratione iſtius moris jactati habita, hac parabola, verbisque translatis nihil aliud dicere voluiſſe videtur, quam quod Matth. XXI, 43. dicit: ἀρθήσεται ἀφ᾽ ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς· h. e. *Vos Iudaei* contumaces *regno gratiae et gloriae excludemini: Gentiles autem, vocationi obſecuti, vitamque, ea dignam agentes, illius participes fient.* Hunc ego veriſſimum hujus loci ſenſum, interpretationemque ſimpliciſſimam puto. Iudicent doctiores!

In parabola illa Matth. XXII. de *nuptiali illo convivio* a Rege apparato, verba c. 12. ſqq. Ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου· et mox: Δήσαντες αὐτοῦ πόδας καὶ χεῖρας, ἄρατε αὐτὸν, καὶ ἐκβάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· κ. τ. λ. haec, igitur, verba Lectorem paullo attentiorem retinere, ſuſpenſumque et ancipitem reddere, facileque eo perpellere poſſunt, ut non temere quaerat: *Nonne in ſuſpicionem, culpamque duritiei ille convivii Dominus incurrit, et nonne inhumanitatis, injuſtitiae, quin immanitatis adeo crimen concepit, qui convivam aliquem, atque eum e triviis vocatum, et in triclinium adductum ea tantum de cauſa ejici, ejectumque, manibus pedibusque vinctum in extremam perniciem detrudi juſſit, quod veniſſet male amictus?* Nam hic homo, haud dubie de coeli ruina potius, quam de vocatione illa honorifica ad convivium nuptiale, atque id regium, tum cogitans, atque adeo domeſtica

ſtica veſte indutus in via publica deprehenſus, quomodo in eo aliquid commiſiſſe dicendus eſt, quod objurgatione, nedum poena tam exquiſita eſſet dignum, quod non nitidioribus veſtibus ornatus ad convivium acceſſit? Poſſit quidam aliquis ad hunc convivam juſte damnatum forte afferre hoc, ut dicat, hujus hominis fuiſſe, prius, quam ad convivium acceſſiſſet, domum reverſum nitidiores veſtes induere, ſicque decentius ad nuptiales epulas venire. Quidſi vero miſellus iſte homo meliores veſtes non habuit, quam quibus tunc amictus incedebat, cum a Regis famulis offendebatur? quemadmodum et hodie apud nos multi, quibus curta eſt ſupellex, diebus Dominicis, feſtisque, in eodem, quo aliis, amictu incedunt. Nam Lucas loco parallelo C. XIV, 23. diſerte tradit, famulis injunctum fuiſſe hoc, ut τȢς π]ωχȢς, καὶ ἀναπήεȢς, καὶ χωλȢς, καὶ τυφλȢς vocatos ad convivium introducerent. Hujus autem generis homines, prope verum non eſt, habuiſſe εἵματα ἐξημοιβὰ ſ. veſtes, quae cum aliis commutarentur. Quidſi hic homo, temporis anguſtiis excluſus, ne potuit quidem alias veſtes, etiamſi habuerit, induere? Neque verbum ullum in hac parabola invenimus, quod indicet, a famulis regiis injunctum ei fuiſſe, ut hoc faceret. Haec omnia non levem ſuſpicionem alicui injicere poſſint, Dominum illius convivii paullo durius et inclementius cum iſto conviva ſuo egiſſe. Hanc inhumanitatis, injuſtitiaeque ſuſpicionem Viri docti varie tollere ſtuduerunt. WOLFIVS quidem, ὁ νῦν ἐν ἁγίοις, in Cur. Philolog. ad h. l. ita defungitur, ut dicat: *primo, Veteres habuiſſe veſtes, ad ſolemnitates ejusmodi, et inprimis nuptiales adhiberi ſolitas*, Lectores ſpeciatim ad DOVGTAEVM remittens. *Secundo*, ut dicat, *morem Veterum fuiſſe hunc, ut hujusmodi veſtes nuptiales ab ipſis convivii Dominis exhiberentur convivis, quod aliquatenus ex Iudic. XIV, 12. probari poſſe videatur*, laudatis in hanc rem CORNELII ADAMI Obſervationibus ſacris. Iam, quod

quod ad primum illud attinet, DOVGTAEVM consului, qui aliquot Veterum locis docet, *Veteres non eodem ubique vestis genere usos esse, sed aliam forensem, aliam domesticam fuisse: aliam in foro, aliam in triclinio induisse. — praeterea nuptialia vestimenta fuisse.* Scilicet tale quid nemo ne conjectura quidem assecuturus erat, nisi DOVGTAEVS hanc rem arcanam nobis aperuisset. Profecto non erat, quare Vir doctus rem, omnibus satis notam, aliquot locis congestis doceret. Nam quis ignorat, et hodie plerosque fere omnes, quibus quidem ejus rei facultas est, vario vestimenti genere uti, et esse vestes nuptiales, aut aliis diebus festis destinatas, et in arca reconditas, quas nos *Ehrenkleider* solemus vocare. Hac igitur ex Antiquitate suppeditata observatiuncula huic Matthaei loco parum consulitur. Si quid lucis huic loco affundere voluisset: debebat docere, omnes, atque adeo eos, qui summa cum paupertate conflictarentur, vario vestimenti genere fuisse usos, et peculiares quasdam, easque nuptiales vestes habuisse. De quo DOVGTAEVS ne cogitavit quidem. Sed hoc non magni momenti est. Paullo majori animi adversione considerandus est ille a multis, et ab ipso etiam b. WOLFIO ad h. l. jactatus mos et ritus, quo contenditur, *vestes nuptiales ab ipsis convivii Dominis exhibitas fuisse convivis*; adeo, ut per istum convivam ipsum steterit, quo minus veste nitidiori ornatus convivio interesset. Neque vero de hoc ritu, saepe illo quidem jactato, sed vano et fictitio, in libris Virorum doctorum solum, sed de suggestu sacro etiam cognovimus exponi. Meminimus, ante XXXI. annos a quodam Sacrorum Antistite hanc Pericopen Evangelicam in coetu sacro explicari, in qua inter caetera etiam docebatur, quoniam iste conviva nitidioribus vestibus uti noluerit, sua ipsius culpa contraxisse sibi hoc, ut e convivio praeceps datus in extremam perniciem detruderetur. Nam moris apud Veteres fuisse, ut convivii Dominus convivis vocatis

vestes nuptiales, ex arca deprompta, suppeditaret: quibus quia hic mirabilis capitis homo uti noluisset, mirum non esse, quod hujus contumaciae suae poenas daret acerbas. Aliquo tempore post cum hujus Viri, cui sane eruditionis laus denegande non erat, conveniendi facultas mihi esset data: quaesivi, an hic mos e monimentis Veterum probari, confirmarique posset? quidni? inquit, cum ejus moris luculentissimum documentum in Samsone Iudic. XIV, 12. habeamus. Reverentia, Summe Reverendo Viro debita, me retinebat, quo minus ei regererem, quod regerendum erat. Profecto, si hic ritus apud Veteres obtinuisset: Dominus convivii istum convivam suum non sic: *heus tu! quare tam male vestitus, nec veste nuptiali indutus huc intrasti?* Sed haud dubie ita allocuturus erat: *heus tu! quare vestes nuptiales, a me tibi oblatas, induere noluisti!* Quodsi hic ritus luculentis Veterum locis probari posset: non solum Dominus convivii ab omni inhumanitatis, injustitiaeque culpa liberaretur, sed omnes etiam hujus parabolae partes, in *Tertio Comparationis*, quod dicunt, amicissime inter se conspirarent. Sed ut dicam, quod res est: hic jactatus ritus mere fictitius est, et ab ingenio eorum profectus, qui Veterum locis minus curiose lectis et consideratis, tamen doctrinae suae paullo reconditioris specimina edere voluerunt. Equidem, cum primum de hoc ritu aliquid vel legendo, vel fando cognovi: a XXXX. fere inde annis in legendis scriptoribus cum graecis, tum latinis curiose observavi, an aliquid invenirem, quod ad illum probandum, confirmandumque facere posset. Sed bona fide affirmare possum, me nuspiam tale quid invenisse, vehementerque dubito, an alius ejusmodi quid sit inventurus. Et sane, quis animum inducat, ut credat, Dominum convivii tam insanas pecuniarum impensas in vestibus magnificis in aliorum usum comparandis fecisse, tantoque

earum apparatu instructum fuisse, ut eas convivii diebus convivis suis suppeditare posset? Hoc forte ne M. CRASSVS quidem, Romanorum ditissimus, quem negasse CICERO (de Offic. I, 8.) tradit, *ullam satis magnam esse pecuniam, qui in Republica princeps esse vellet, cujus fructibus exercitum alere non posset.* Et, si fingamus, Dominum aliquem convivii tam divitem, ipso Croeso etiam ditiorem, tam splendide munificum fuisse, ut tot, tamque magnificas vestes in usum convivarum quorumcunque in arcula conditas haberet: fingamus quoque necesse est, eas omnes ita fuisse comparatas et confectas, ut corpori et staturae uniuscujusque convivarum, quicunque vocati essent, aptae essent, et bene sederent. Hoc qui credere potest: ei nihil tam mirum videatur, cui non habeat fidem. Mihi quidem, quidquid de isto Veterum ritu jactatur, jamdudum vanitatis fuit suspectum. Et tamen Viri quidam docti non dubitarunt huic mori confirmando et stabiliendo praesidium e Iudic. XIV, 12. afferre, ubi Samson convivii sociis, aenigmatis propositi nodos soluturis, *triginta vestes, et triginta tunicas* pollicetur. Quod sane mirari subiit. Nam ex eo loco nunquam, ne machinulis quidem adhibitis, istum jactatum ritum extorseris. Audiamus IOSEPHVM, de hac re exponentem, Ἀρχαιολογ. V, 8, 6. Ὀθόνας τε καὶ στολὰς, γέρας τῆς συνέσεως, κατ' ἄνδρα ἕκαστον φέρεσθε παρ' ἐμοῦ. *Lintea et vestes mutatorias,* (graece εἵματα ἐξημοιβὰ, et χιτῶνας ἐπημοιβοὺς h. e. *quae saepe cum aliis permutantur, ne usu quotidiano detritae vilescant) sollertiae praemium, singuli a me accipietis.* Neque aliter in Ebraicis. Nam חֲלִפֹת בְּגָדִים nihil aliud, quam quod diximus, significant, uti etiam οἱ ό per ἀλασσομένας στολὰς expresserunt. Quid igitur? potestne ex hoc loco iste Veterum mos extundi? immo vero nihil minus. Nam *primo*, illae promissae vestes ne in ipso quidem convivio datae sunt, sed tem-

pore

pore aliquo post, nedum ut ante convivium fuerint datae. *Secundo*, quae fuerunt illae vestes, quas aliquo tempore post istis in aenigmate solvendo tam sollertibus, felicibusque conjectoribus Samson dedit? Nempe eae, quas quibusdam Ascalonitis, quos Fortuna ei in via obtulerat, veluti spolium quoddam, detractas attulerat. Magnificas vero, et convivis exornandis idoneas vestes! Sed meliora forte, et ad probandum magis apta loca attulit CORNEL. ADAMI, a b. WOLFIO in hanc rem laudatus. Hoc credant WOLFII auctoritate inducti, quibus ADAMI *Observatt. Theolog. Philologicae* ad manus non sunt: ego certe nunquam credam. Nam in eo libro p. 157. sq. ad h. l. MATTHAEI multa quidem veterum Graecorum, Latinorumque loca corrasit, quorum ne unus quidem ad istum fictitium ritum Veterum quidquam facit, et satis habet, cum Lectorem ad DOVGTAEVM ablegare, qui (loco supra a nobis adducto,) de vestibus nuptialibus exposuit, tum addere, quam *elegantem* vocat, hanc HAMMONDI adnotationem: *Videntur vestes* (nitidae) *adeo fuisse necessariae ad ineundum convivium, ut, qui iis carerent, licet invitati, ingressu arcerentur, vel inter convivas remanere non possent.* Sed illud, *videntur vestes* (nitidae) *necessariae fuisse*, nauci est. Nam hic disputatio est non de eo, quod *videatur necessarium fuisse*, sed de hoc, *an vestes nuptiales a convivii Domino convivis male vestitis ante ipsum convivium fuerint oblatae?* Hic Rhodus: hic saltandum erat. ADAMI l. c. dissentit hic a CLERICO, quem alibi bona fide sequi solet. Quod ejectionem illius, inquit, qui veste nuptiali non erat indutus, attinet, Doctissimus Clericus nodum non solvit, sed scindit. *Non crediderim*, (scribit CLERICVS) *colligi posse ex parabola, si quis non satis nitide indutus venisset ad convivium vocatus, solitum fuisse ejici. Quis enim erga hominem notum et vocatum tam inhumanus fuisset? Parabolae non*

ſunt ita urgendae, quaſi quae in iis narrantur, omnia ſoleant fieri. Si CLERICVS unquam alibi, hic certe ὀρθοποδεῖ. Iudicio autem ADAMI non ſatisfecit, qui his CLERICI verbis allatis ſubjicit: *Sed non opus eſt hoc gladio. Eleganter notavit Hammondus:* (cujus adnotatio quam *elegans* ſit, paullo ante vidimus) *Videntur veſtes adeo neceſſariae fuiſſe, ut --- --- remanere non poſſent.* Et tamen HAMMONDVS hac *eleganti* adnotatione ſua huic moroſo judici non ſatisfecit, cum addat: *A quo tamen hac in parte recedendum putem, neque adeo de invitatis, quam quidem de paraſitis hunc locum intelligendum eſſe.* Tuam fidem, Lector? quid eſt φλυαρεῖν, ſi non hoc eſt? Didiciſtine ex his ADAMI, mediocris ſane Compilatoris, verbis ritum illum Veterum, *quo Dominus convivii magnificas convivis ſuis veſtes offerre ſolebat?* Immo vero, inquies, his lectis indoctior ſum, quam antea fui. Et ego ſum. Et tamen Viri docti ſaepe ſic agere ſolent, qui, cum labore alicujus rei probandae ſuperſedere volunt, Lectores ad alios libros ablegant, quibus conſultis, te tua opinione deceptum eſſe intelligis. Sed quomodo, inquis, in hac Parabola *Tertium Comparationis* eruendum eſt ita, ut omnis injuſtitiae ſuſpicio et culpa a Domino convivii amoveatur? Nempe ita, ut non ad jactatum illum morem Veterum, in tota Antiquitate aeque minus, ac hodie apud Getas et Garamantas inveniendum, decurras, ſed ad illud, quod GLASSIVS noſter in vere aureo illo, omnibusque ſacrarum literarum ſtudioſis diligentiſſime commendando, Philologiae Sacrae Opere Lib. II P. I Tr. II S. V. Can. V. jamdudum nos docuit, exemplisque confirmavit: *In Parabolis*, inquit, *non opus eſt, nimia cura in ſingulis verbis anxium eſſe, neque in ſingulis partibus adaptatio ad rem ſpiritualem nimis ἀκριβῶς quaerenda eſt.* Et alio loco: *Parabola ſ. ſimilitudo non eſt trahenda ultra Comparationis tertium.* Neque vero haec GLAS-

SII

SII nostri, Viri incomparabilis, primi observatio est, sed dudum ante facta a CHRYSOSTOMO, qui in Homilia LXV. in Cap. XIX. MATTHAEI p. m. 367. ita: Οὐ χρὴ πάντα τὰ ἐν παραβολαῖς κατὰ λέξιν περιεργάζεσθαι, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν μαθόντας δι' ὃν συνετέθη, τοῦτον δρέπεσθαι, καὶ μηδὲν πολυπραγμονεῖν περαιτέρω· *In parabolis non oportet nimia in singulis verbis cura perangi: sed, quum quid per parabolam intendat* (Christus) *didicerimus: inde utilitate collecta, nihil ulterius anxio conatu est investigandum.* Quicum amicissime conspirat EVSTATHIVS in Homeri Ἰλιαδ. β. v. 87. p. 176. Edit. Rom. ubi, cum de parabolis in universum accurate exponit, inter alia tradit hoc, quod huic loco nostro perquam consentaneum est: Ὀλιγάκις παραβολὴ ὅλη δι' ὅλου ἐφαρμόττει τῷ πράγματι· *Raro per omnia parabola rei comparatae convenit.* Et hanc regulam Viri docti omnes, qui quidem in parabolis, magis rite explicando, quam ingeniose argutando illustrandis sunt versati, sequendam sibi putarunt. Et PETAVIVS quidem (in Dogmat. Theol. T. I. Lib. VII. p. 305. sqq.) occasione Parabolae MATTHAEI XX, 1. sqq. dicit, *in eius explicatione non omnia curiose esse scrutanda*, cujus verba b. WOLFIVS ipse ibi laudavit, quorum si et hic memor fuisset: non sane DOVGTAEVM, ADAMI, aliosque pro fictitio isto Veterum more probando erat allegaturus.

Paullus cum a falsis fratribus hinc inde falsae doctrinae suspectus redditus, eoque nomine exagitatus esset, quod in quibusdam locis legem Mosaicam praedicaret, carnisque circumcidendae necessitatem injungeret, alibi autem id vehementer improbaret, gravissimeque interdiceret, neque adeo in muneris sui Apostolici administratione sibi constaret, inque doctrina Evangelica tradenda δίψυχος et δίγλωσσος esset, in sui ipsius defensionem Galat. VI, 17. dicit hoc: *Quod reliquum est,*

 nemo

nemo mihi molestus sit. Et quare? ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω. Hic vero vox στιγμάτων Interpretibus largum semen, largam segetem suppeditavit, de *notis* apud Veteres *inuri* solitis disputandi, et ex hoc more antiquo hunc locum Paullinum illustrandi. Sed in ratione ipsa, ex illo Veterum more verba Paullina illustrandi, diversimode agunt, inque sententias maxime discrepantes distrahuntur. Quas quidem afferre, nec juvat, nec vacat: cui legere volupe est, is consulat b. WOLFIVM in Cur. Philol. ad h.l. et quos ibi laudat. In tanto autem sententiarum divortio, plerique fere tamen in eo consentiunt, ut putent, PAVLLVM voce στιγμάτων ad *notas*, servis inustas, respexisse, de quibus praeter alios multos consulatur STEWECHIVS ad VEGETII Lib. II. p. 111. sqq. de re militari. Sed Viri docti, qui de *notis inustis* hic cogitarunt, non viderunt, se injuriam facere PAVLLO, ejusque fidei et integritati, in munere Apostolatus fungendo, luculentissime probatae. Nam de more Veterum cum aliis malae notae hominibus, ejusmodi nota ignominiosa, tum delatoribus et calumniatoribus de Lege *Remmia* litera K (*Calumniator*) inurebatur, ut, hac contumeliosa nota conspecta, quivis ab istis hominibus, omnium bipedum nequissimis, sibi cavere posset. De his calumniatoribus, qui rauci de foro causidici erant, CICERO (pro Rosc. Amerin. c. 20.) ita: *Si hos* (judices) *bene novi, literam illam,* (K) *cui vos eo usque inimici estis, ut etiam eas* (literas) *omnes oderitis, ita vehementer ad caput adfigent, ut postea neminem alium, nisi fortunam vestram accusare possitis.* Quodsi haec Lex hodie adhuc vim suam, auctoritatemque obtineret: bone Deus! quot nobis ejusmodi homines *literati*, h. e. ista litera K notati et insignes occurrerent? Sed *Lex Remmia* hodie dormit, hacque dormiente viri illi boni, quasi re bene gesta, dormiunt etiam in utramque secure. Sit illis,

illis, sopita etiam et dormiente conscientia; dulcis somnus! Apud ipsos Gentiles adeo isti delatores et calumniatores, pessimum sane, humanaeque societati maxime pestiferum genus hominum, omnium virorum proborum odio vatiniano infestabantur, neque ulla fere re bonus quisque civium magis, quam poenis, delatori inflictis, laetabatur: ipsique Imperatores sui esse putabant, gravissimis poenis istorum calumniatorum maledicam, et malitiose mendacem linguam severissime castigatam coërcere. SVETONIO auctore DOMITIANVS (in ejus Vita c. 9.) *calumnias magna calumniantium poena repressit: ferebaturque vox ejus: Princeps, qui DELATORES non castigat, irritat.* et PLINIVS in Panegyrico c. 34. sq. laudes Trajani cum ex aliis fontibus, tum ex hoc ducit, quod delatores et calumniatores exquisitissimis, atque iis contumeliosissimis coërcuit poenis, cum inter alia haec: *Nihil gratius, nihil seculo dignius, quam quod contigit desuper intueri DELATORVM supina ora, retortasque cervices. Agnoscebamus, et fruebamur, quum* (delatores) *velut piaculares publicae solicitudinis victimae super sanguinem noxiorum ad lenta supplicia, gravioresque poenas ducerentur.* Lege sequentia. Inprimis vero servis ejusmodi notae inurebantur: sed quibus? in universum omnibus, atque adeo fidis, Dominoque suo vere deditis? immo vero non nisi *fugitivis*, aut alia quadam nequitia infamibus. Quod quidem fiebat ea de causa, ut et ejusmodi servus nequam, hac nota insignis, summaque ignominia affectus, ab uno quoque facile agnosci, et quivis admoneri posset, ut ab isto sceleratissimo sibi caveret. Vnde apud CICERONEM (Officior. II, 7.) *barbarus compunctus notis* Threiciis, de *servo fugitivo*, cui σίγμα inustum est. Ejusmodi servi Graecis dicuntur στιγματίαι et στιγῶνες. Vid. ALBERTIVS, aliique Viri docti ad HESYCHIVM v. Στιγών. Ejusmodi servus, notis compunctus.

ctus PLAVTO Cas. 2, 6, 49. per jocum dicitur *literatus.* Nam, ut CAELIVS RHODIGINVS Antiq Lectt. Lib. IV. c. 31. et LIPSIVS Electt. 2, 15. docent, servi scelerati et malefici fronti, saepe etiam toti faciei literae, interdum etiam plura verba inscribebantur, quae crimen, causamque hujus notae infamis continerent: v. c. *Cave a fure: Cave a fugitivo.* Saepe etiam plurium verborum, quin versuum adeo illa inscriptio fuit. Inscribendi autem has *notas* ratio fuit haec, ut primo literae inurerentur ferro candenti: quo facto atramentum infunderetur, ut eo magis literae eminerent, essentque ad legendum faciliores. Parum igitur Viri docti PAVLLI honori, fideique in muneris demandati administratione consulunt, qui facta comparatione inter servos *fugitivos*, et PAVLLVM, qui sane fuit Domini sui Iesu Christi servus, sive potius minister longe fidelissimus, hunc locum ex illo Antiquorum more interpretari, et illustrare conantur. Longe alia igitur ratione hic locus Paullinus illustrandus est: quod ut recte fiat: relictis omnibus videndum est, quid τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ notent. Scilicet τὰ στίγματα τοῦ Κ. Ἰ. Χρ. proprie sunt *notae vulnerum Christi in manibus, pedibus et latere*, quae vulnera acceperat in cruce, et vocantur τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ h. e. *afflictiones Christi*, quod aliis locis per παθήματα Χριστοῦ nec non ὁ σταυρὸς Χριστοῦ exprimitur. In hoc autem loco PAVLLI τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ sunt *molestiae, aerumnae et afflictiones, quas* PAVLLVS *huc usque propter Christum, ejusque doctrinam praedicandam perpessus erat, et adhuc perpetiebatur.* Optime Scholia graeca OECVMENII ad h. l. τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ exponunt per τὰς πληγάς, τὰ τραύματα, τὰ διὰ τὸν Κύριον καὶ τὸ κήρυγμα. Et ad vocem βαστάζω Scholion CHRYSOSTOMI est hoc: Ὥσπερ τὶς ἐπὶ τροπαίοις μέγα φρονῶν, ἢ σημείοις βασιλικοῖς, εἰ καὶ τοῦτο πάλιν ὄνειδος εἶναι δοκεῖ. Caeterum τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ, *afflictiones propter Christum*

dictum

dictum est e loquendi Graecorum more paullo exquisitiore. Sic 2 Corinth. 1, 5. παθήματα τȣ̃ Χριςȣ̃ sunt *aerumnae, molestiae, afflictiones, quas quis propter Christum, ejusque doctrinam sustinet.* Sic apud LYSIAM Orat. c. Alcibiad. p. 110. Edit. TAYLORI τιμωρίαι τῶν Θεῶν non sunt *poenae Deorum*, sed poenae OB violatos Deos. Apud eundem Orat. c. Eratosthen. p. 198. τῶν ἀδικημάτων ὀργὴ est *poena OB maleficia.* Hunc Graecorum morem loquendi imitatus CICERO (Orat. pro Rosc. Amer c. 24.) dixit: *poenas parentum* h. e. quas quis sustinet PROPTER *interfectos parentes.* Neque aliter pro Coelio c. 29. *Reipublicae poenas* h. e. *quas quis perpetitur PROPTER Rempublicam laesam.* Sensus igitur hujus loci Paullini est: *Nemo mihi in posterum ob inconstantiam in doctrina de lege Caerimoniali tradita quidquam molestiarum creet. Nam ego jam satis molestiarum, afflictionumque perpessus sum, et adhuc perpetior ob Christum, ejusque doctrinam sincere traditam.* Poterant igitur Viri docti labore, τὰ ςίγματα τȣ̃ Χριςȣ̃ e more Veterum, servis fugitivis notas inurendi, supersedere. Aeque minus, ac ego, ritum aliquem in his Paullinis verbis invenit CAR. GOTTLOB HOFMANNVS, ὁ μακαρίτης, in Commentatione *de Antiquitatibus in sacro Codice frustra quaesitis* p. 14. sqq. Angusti fines, quibus haec Prolusio includenda est, prohibet, quo minus plura addamus. Iudicium autem MOSHEMII de hoc, omnia ex Antiquitatibus interpretandi, morbo facere non possumus, quin ex Ejus Observatt. sacr. p. 59. subjungamus: *Omnium aegerrime iis ignosco, qui, si facta quaedam occurrunt, quorum aliqua cum aliorum populorum moribus cognatio est, aut si alia, vel levissima sese obtulerit occasio, omnes excutiunt sacculos, et quidquid infinita suppeditare potest lectio, sine mora effundunt.*

Sed nunc indicandum eſt conſilium, quo ad hanc Proluſionem ſcribendam acceſſerimus. Scilicet producendi ſunt IV. Iuvenes, et ab honeſtatis gratia, et diligentiae laude commendabiles, qui in memoria diei Illuſtris Moldani noſtri Natalis pie recolenda qualiscunque ſuae in dicendo facultatis ſpecimina edent. Prodibunt autem, et dicent, quo ſedent ordine hoc:

I. FRIDERICVS HENRICVS STARCKIVS

LVPPA - MISNICVS.

De aemulatione honeſta, magno commodo a Natura nobis commendata.

II. ERNESTVS GOTTLOB FRIDERICVS LEVSCHNERVS

TREBSENA - MISNICVS.

De vana Iuvenum de doctrina ſua perſuaſione incrementis in literis capiendis perquam noxia.

III. CASPAR FRIDERICVS BEHRIVS

LEISNICO - MISNICVS.

De doctrina ad ſtudia academica neceſſaria in Scholis ſine diſciplina non facile comparanda.

IV. GOTT-

IV. GOTTLOB IACOBVS FRIDERICVS WOLFIVS

PROBSTHEYDENSIS EX AGRO LIPSIENSI.

De Sexennio Scholaſtico, ſapientiſſimo conſilio in Scholis provincialibus conſtituto.

qui etiam, integro Sexennio exacto, gratiis publice actis, Scholae noſtrae Vale! dicet.

Ad has Orationes audiendas ut a. d. XIV. Septembr. ipſo die Scholae noſtrae Natali hora III. Sacris finitis in Auditorio noſtro majori frequentes conveniant, qui bonis literis, noſtroque adeo Moldano favent, humaniſſime, et officioſiſſime rogamus. P. P. in illuſtri Moldano Ipſis Calend. Septembr. A. R. S. MDCCLXXVII.